

ELIZA ETA ESTATUA(K) EUSKAL HERRIETAN

Hendaian 2002-IX-27

Piarres Xarriton

Euskaltzaindiaren *Jagon* Saileko lagunok, orain duela zenbait aste, arratsalde honetako egitasmoaz solasean geundelarik ikusteko Eliza eta euskara deritzon hiru urteko azterlanaren barnean nola banatuko genuen gaurko egin-kizuna, Andres Urrutia, Mikel Erramospé, Xabier Itzaina eta Jean-Louis Davanten aldiaren ondotik etorri zen ene txanda: «Eta hik, Piarres, zertaz duk behar hitzegin?» galdatu zidaten lagunek.

Nik berehala ihardetsi: «Eliza eta Estatua(k) Euskal Herrietan».

Eta oixtion, ene aitzinetik adiskide Jean-Louisek erraiten baitzuen ez zuela politika hunkitzeko gogorik, nik berehala aitortzen dizuet politikaren erdi-erdian sartzeko asmoa dudala.

Eta zergatik ote? Zeren alde batetik gure belaunaldiak ezagutu duen maisu miresgarri batek, Karlos Santamaria gure bidegile eta bakegile paregabeak, liburu eder bat idatzi baitzuen, monseigneur Huyghe Arras-eko frantses apezpikuari haren izena lapurtuz, *La Iglesia hace politica/Elizak politika egiten du*, deitu zuena eta agertuz geroz higatu ez dena.

Bestalde aitortu behar dut oraino, bizpahiru urte honetan, hitzemanan dudala Politikaz liburu baten egitea eta, jadanik parte ordaindua izan zaidala. Baina erdiminetan nenbilela, ziberotar adiskide batek jalgi dit berrikitan bere aita xirulariaren ganik bildu erran zahar hau: «Musika txarra, aitzinetik pakatua!» Badut, beraz, beldurra ene musika txarra izanen den.

Alta bada, ene liburu eta paper zaharrei, bai eta aspaldiko oroitzapenei gainbegirada bat eman orduko, konturatzen naiz baduela engoitik 60 urte, bigarren Aintzina-ren 1941-1942ko urteez geroztik, Piarres Andiazabal euskaltzain kalonje adiskideak berrikitan eskuratu dizkidan Piarres Lafitte gure irakasle ohi zenari, Matthieu Aguerre, Roger Etchegaray eta Pierre Charriton apezgaiek, bakoitzak gure aldetik, bidaltzen genizkion gutunen arabera, urrundik daramatzagula, barna bihotzean sarturik, Elizaren eta estatuen harremanek euskaldunen gogoetan pizten dituzten galde berak edo bertsuak.

Nitaz beste bat liteke ordea gure Jagon Sailak galdezkatu behar lukeena aipatzen ditugun gai guztiez. Herenegunez geroz, hots, laurogei urteak bete dituzenez geroztik, bere kargu orotarik erretiratu baita Roger Etchegaray kardinala eta menturaz gertatu baitzaio, beste kargudun batzuei bezala, kargua utziz geroz, mihia luzatzea edo soilik elhea askatzea. Baluke ziur zer konda.

Bizkitartean, egun berean, bera ongi ezagutzen dukeen *La Croix* egunkari-ko kazetari batek zioen ez dugula nehoiz ikusiko berriketari askok amets litzakeen euskaldun kardinalearen «*memorabilia*»-rik.

Hain zuzen, gogoratzen zait, duela 25 bat urte, aita René Laurentin Paris-eko kazetari ezagunak jalgi zidala, bapatean, Saint-Amand-eko apeztexean, ateraldi hau: *Je me demande toujours quand le Vatican va se décider à régler le contentieux qu'il a depuis si longtemps avec le Peuple Basque.*

Jakin nahi zuenaz geroz noiz Vatikanoak zuritu nahiko zuen aspaldian Euskal Herriarekin duen auzia, kondatu nion ene adiskideari zenbait urte lehenago, Erroman ikasle geundelarik Etchegaray eta biok, Clément Mathieu Akizeko apezpiku hazpandarrak eraman gintuela berekin Pio XII.aren oinetara, haren benedizione berezia errezebitzera. Eta gero, aita santuarekin buruz buru solastaturik, atera zitzaigularik gure apezpiku ona, erranez PioXII.ak ez ziola besarkadarik eman nahi izan, gripearean kutsurik ez emaitzagatik, galde ausarta egin genion berari: «Barka Jauna, jakin daiteke noiz argitaratuko dituzun 36eko gerla denboran Euskal Herriko egoeraz Erromara bidali omen dituzun txostenak?»

Erantzuna jin zitzaigun argi eta zorrotz: «Argitaratuko nik? – Sekulan ez, kalte gehiegi egin liezaioke Elizari!»

Segur eta fida naiz ez duela oroitzapen hori ahantzia Etchegarayek eta ez dugula, beraz, haren paperik ere ikusiko.

* * *

Goazen hala ere, bakoitza gure aldetik, iraganean gora zenbait urratsen egitera!

II. Mundu gerlatik landako urte haietan antolatu baitzen Biarritzen Eusko Ikaskuntzaren Nazioarteko Biltzarra, Pierre Narbaitz gure irakasle ohiak eskaturik parte hartu genuen Erromatik, bedera lanekin, bi ikasle lagun gazteok: nihonek alabaina argitaratu berria nuen *Petite histoire religieuse du Pays Basque* eta gai beretik zerbait erran nukeen.

Roger Etchegarayk, aldiz, egin zuen beste lan bat, nihaurk erran behar banu, enea baino aberatsagoa, Erromako bulegoetan berak ordukotz egiten zekien bezala, bildu baitzituen Euskal Herri osoko elizbarruti eta kongregazioek misio tokietan zerabiltzaten baliabideen kontu zehatzak. Ez zen ordea argitaratu *L'effort missionnaire des Basques à travers les siècles* deitu haren

Ian hura eta, galdutzat emana izan zen. Baina hona non, suertez, Uztaritze-ko Insausti baitan, Jean-Claude Larrondek aurkitu berri duen haren kopia bat eta laster argitaratuko omen du Biarritzeko Biltzarraren beste lan askorekin batean.

Dena den, dokumentu hori baliagarri izan daiteke oraino, geroztik eza-gutu ditugun Mateo Mugica eta Clément Mathieu bi apezpiku zenduen beste paper batzuek bezala, konduen ordua etorriko delarik. Ezen Gernikako hautsak oraino bero beroak zirelarik eta Pio XII.aren Erromako liburu saltegieta saltzen zelarik Jacques Maritain de Gaulleren enbaxadore «heretikoa» salatzen zuen *De Lamennais à Maritain la crise du libéralisme catholique* Argentinan argitaratu liburu frantsesezkoa, Maritain, Bernanos, Mauriac, Mounier, Congar, Journet edo don Sturzo iduri fededun ausart batzuek, gostaiarik gusta, euskaldunen alde mintzatzeko herabe izan ez baziren, aitortu behar da elizagizon gehienek nahiago zutela Lisboako edo Toledoko kardinalen urratsei jarraiki, Suitzan aterbeturik zegoen Tarragonakoaren bideari baino.

Nahiz Italiako Errepublikak lehen urratsak egiten ari zituen eta kristau demokraziak Ameriketako haizea alde zuen, Vatikanoko buruzagiek, aitzineko Mussolini, Pilsudski, Salazar, Hitler, Duplessis, Pétain eta bakoitza bere gisako estatuburu batzuekin hain ongi konpondu zirenek, aparteko konkordatu bat antolatzerazoa zen II. mundu gerlako garailek apur bat zokoraturik zeukaten Franco jeneralari eskua luzatzeko xedearekin.

Kontzilio berririk ez zen aipu ere oraino eta aski genuen aita Boyer jesuita edo aita Garrigou Lagrange dominikarra entzutea zenbait urte geroxeago goraiatuak izanen ziren aita Teilhard de Chardin, aita de Lubac edo aita Congar batzuek hitz egiten, asmatzeko zer ziren Juana Arkekoaren edo Savonarolaren denboretako inkisitoreak edo zer izan behar zen de Lancre jujearen eta Etchaz apezpikuaren euskal herrietan estatuak eta elizak, eskuz esku, zeramaten «sorgin ihizia».

Ez genituen oraino irakurriak behin fraile xahar batek idatzi zituen hitz hauek: *Elizarengatik paira daitekeena deus ez da, Elizarenganik pairatzen denaren aldean* eta, menturaz, horrengatik, ikustearekin Loiolako, Xabierreko edo Garaikoetxeko semeen odol bereko zenbat eta zenbat seme eta alaba hitz egiten ziren munduan barna eliza amaren zerbitzutan, eliza horren esker txarra jasan behar zutela gure herritar anitzek eta oroizat gure Euskal Herriak, ez genezakeen onets.

Ordu berean bizkitartean Pio XII.ak argitaratu zuen «Jesus Jaunaren gorputz misteriozkoa besterik ez den Elizaz» diharduen *Mystici corporis* deitu gutun famatua eta aita Zapelena Iruritako gure irakasle maitagarriarekin landu genuen gure fedearen hazkurri eskaintzen zitzaigun testu berri hori.

Zurumurruen arabera, delako gutunaren idazlea aita Tromp gure irakasle holandarra omen baitzen, laster ohartu ginen ez zutela batere gure bi ira-

kasleek egun berean finkatzen Eliza amaren sorteguna: jesuita holandarrak erranarazi nahi zion Aita Sainduari, Ostiral sailduz, Gurutzefikatuaren saihestetik jaino zela Jesusen gorputz misteriozkoa, jesuita nafarrak aldez, tradizio osoari jarraikiz, gogor zeukan Mendekoste zela egiazko elizaren sortegun zuzena. Azkenean, Pio XII.ak berak jakinarazi zuen ez zuela batere eztabaida horretan sartzeko xederik izan. Beharrik!

Baguenen alabaina beste irakasle bat, aita Bertrams/jesuita alemana. Honek eskaintzen zizkigun teologia politikazko ikastaldiak, baina, egia erran, ez zitzaion entzule multzorik hurbiltzen. Bizkitartean ez dezaket ahanz, egun batez, bere biziko esperientziak sustaturik, agian, honelako hitzaldia atera zuela:

«Jaunak, ez dakit zuek guztiok apez-tuko zareten, baina uste dut guztiok nahiko duzuela kristau zintzo izaten saiatu. Jakizue, beraz, Jainkoaren lehen manamenduak eragozten diola idolatria kristau orori. Mende bakoitzak baditu ordea bere idoloak eta, gure mende honek estatua du bere idoloa. Ez zarete arauz nehoiz belaunikatuko estatuaren aitzinean!»

Gregorianako Unibertsitatetik eta Erromako harresietarik landa baziren bestalde, lan ixilean ziharduten teologoak eta, goiz edo berant, beren lanak argitaratzen zituztenak; hala nola, de Lubac-en *Catholicisme* edo aita Congar-en *Vraie et Fausse Réforme de l'Eglise*. Urrun zen ordea oraino Vatikanoko II. Kontzilioa eta urrun ere *Mystici corporis*-en irakaspenak garatuz, Kontzilio horretatik etorriko zen irakaspena, hots, Eliza dela, «Israelgo Populuaren ondarea eta, Jainkoaren Herria» adierazi zuen *Lumen Gentium*-en aldarrikapena.

Orduz geroz, gainera, Parisen nengoelarik, 1965/75eko hamarkadan, aita de Lubac-en ikasle ohi jesuita saboiar gazte bat aski hurbiletik ezagutu nuen, Michel de Certeau (1925-1986) zena: Fede handiko eta jakitate zabaleko gizon horrek idatzi zuen behin:

«L'Eglise ne se réduit pas à ce qu'on en voit, mais elle ne peut récuser ce qu'on voit d'elle. Ce que les observateurs constatent est indissociable de ce qu'elle est, c'est-à-dire, un signe réel de Dieu dans le monde.»

Hori bera euskaraz erran nezake:

«Eliza ez da mugatzen hartatik ageri den horretara, baina hartatik ageri den hori ezin du berak nehondik ukatu. Behariek ikusten dutena ez da bereizten ahal izatez den hartatik: hura baita Jainkoak munduari helarazten dion egiazko zeinua.»

Michel de Certeau adiskideak zioen bezala, kristauaren «eguneroko» esperientzia, laburbildu nahi banu, erran nezake berak proposatzen zuen definizio horrek bere baitan biltzen zituela Pio XII. ren, eta Vatikanoko II. Kontzilioaren irakaspenak, bai eta ere etxetik beretik ikasi eta sinetsi duguna, hots, Eliza dela gure «Ama Saindua».

Horra zergatik, Eliza bera eta Elizaren buruzagiak bide zuzenetik dabilzan beren herritarren beharrei ohartzeko direlarik eta, adibidez, ogirik, etxerik,

lanik, eskolarik, aterperik, ohorerik gabe direnei heltzen zaizkielarik. Aitortuko dut/beraz/gogotik, Kontziliotik lekora, Jainkoaren Herria hurbildu zaiola, asko gisetara, herri xeheari eta jende xumeari: *Pacem in terris eta Populorum progressio*-k, adibidez, izan zuten eraginik munduan zehar eta, gutarik hurbilago, Franco hil aitzineko urte berean, 1974an. Eta *Kristautasuna herrientzat salbabidea* izan behar zela irakatsi zuelarik Añoveros Bilboko apezpiku jaunak, mezu horrek harrotu zituen bazterrak. Apaiz edo fraile eta euskaldun arrunt askori iduritu zitzaion, ezohiko mezua bidaltzen ziola, aspaldiko zorra ordainduz, Erromako elizak gure Herriari.

Bizkitartean ez dezaket ahantz, bizpalau hilabete lehenago, 1973ko abenduan, ildo bertsutik zoan tesia aurkeztu bainuen. Tolosako fakultate katolikoren aitzinean, aita René Coste jaun irakasleak lagundurik eta, besteak beste, Pierre Eyt kardinale beharrak epaiturik, nola entzungor egin zuten ez bakarrik Baionako apezpikutegiak baina bai ere Pariseko irakasle edo argitaletxeek.

Lan hura bera atseginekin onartu zidan ordea Montréal-en, *Fides* argitaletxeak eta argitaratu *Héritage et Projet* bere liburu-sortan, Guy Bourgeault Montréal-eko Unibertsitateko irakasleak eskaini aitzin-solas laburrarekin eta solas-ondo mamitsu batekin, *Le droit des peuples à leur identité* izenburupean.

Bazirudien orduan memento ona zela, Québec-en eta Euskal Herrian eta, menturaz, beste leku askotan, zenbaitek aipatzen zuten *Askatasun Teologia*-ren bidetik, Elizaren eta Estatuen ohiko harreman hertsiegiei, Jainkoaren Herriaren eta herrien onetan, beste itxura baten emateko. Horra zergatik sartu nituen ene liburuan bi aipamen hauek:

«1. aipamena, jadanik aipatua dugun adiskide batena: kontzilioari hurbiletik jarraiki ondoan Pierre Eyt teologo gazteak idatzi zuen La Nouvelle Revue Théologique delakoan «*Le tournant politique de la théologie*» artikulua (1971-XII), adierazteko «orain arte, teologiaren alorrean, politika arazoez bazter xoko itsu, mugatu bat baizik ez baldin bazuten hartzen, hemendik aitzina gai horiek berak teologiaren erdi erdiko lekuan jarri behar zirela eta bihurgune horren ondorioak noizbait ageriko zirela».

«2. aipamena aldiz, Jean Delumeau historialari ezagunarena: Kristau zintzo eta argi honek argitaratua zuen alabaina, 1977an, Parisen, *Le Christianisme va-t-il mourir?* liburu ausarta. Argi eta garbi erraiten zuen Jesus Jaunak berak erran baldin bazuen: «Ene erreinua ez da mundu honetako», Salbatzailearen irakaspengarrantzitsu hori, zorigaitzez, hamabost mendeetan barna, ahantzia izan dela historiaren arabera. «Botereaz jabetzea izan da alabaina, Elizaren bekatu nagusia eta ondorioz, askatasun, zuzentasun eta bake bidegile izan beharrean, jendearen indar zapaltzaile bilakatu da bera frangotan.»

Badu engoitik mende laurdena gogoeta horietan murgildurik gabiltzala eta geroztik anitz gauza gertatu dira: Jean Delumeau jauna, adibidez, Deustuko Unibertsitateak Doctor Honoris Causa, bere ohorezko irakasle izendatu du orain duela zenbait urte.

Pierre Eyt Bordeleko kardinal zena gazterik hil izan zaigu eta Larunseko semea bere sorterrian ehortzi dutelarik, gure ustez galtze handia izan da Ama Elizarentzat eta herriarentzat: tarteka baitirudi, Heletako bestaberrietan bezala gure dantza-jauziek egiten dutela: urrats bat aitzina egin orduko, beste bi urrats gibelera.

Ez dezagun bederen nehoiz ahantz bizitze iraganak eman irakaspena!

Badaukat ene paperetan gutun bat, nihaur Hazparnetik Parisera bidali nindutelarik 1965ean eta Erroman Biblia ikasten ari zelarik, André Hiriart-Urruty zenak handik bidali zidana, Jean-Paul Vincent, Lyonetik etorri, Baionako apezpiku berriarekin ezagutzak egin ondoan. Hona, komentariok gabe, azken le-roak:

«Baionako apezpikuarekin afalduak gira duela bulta bat. Ez daut Hazparneko superior ohirik ez haren letrarik aipatu, Etxaluzen afera hortaz arras griña haundia du, iduriz. Zerbaiten egitera entseatu dela erran daut, baina ez duela deus ardietsi; funtsean libraraztea ardietsi balezate ere, ez omen luke Baionako suprefetak Etxaluz eskola libroetan irakasle ikusi nahi.

Gauza batek nu harritu: apezpiku berri hau oraino aitzinekoa baino beldurtiagoa dugu naski. Kontzilioko eta diosesako beste gora-behera guziek baino griña gehiago emaiten dako «eskualdun zombaiten politikak»: ez du berak aitortzen, baina jateko arteki sujet hori dit gehienik aipatu. Eskualdun gazteria arunt nahasten hasia omen da; funtsean Lafitte bera arras errebelatua dauka! Eskuarazko liturgia ez du zombaiten gosearen tronpatzeko baizik akulatu: zerbait musuikatzerat eman behar zen... kabalen arthotik begiratzeko!

Bego hortan gure Jaun Apezpikua eta, gauden gurean! Esperantza dut Hazparnetik eraman arregurak laster despeituko dituzula, zure sail berriari karraskan lotzeko. Izan kuraie zure lan handiari buruz, eta ez adiorik!»

* * *

Denok badakigu nola bururatu zen gau hartan Erroman hasi elkarrizketa hura eta geroztik zer izan ziren, hogeit bat urtez, Baionako apezpiku zenak Hiriart-Urruty André eta Jean bi anaia apaiz euskalzale zenduekin ibili urratsak. Beste komentariok gabe, honetan bego gaurko solasa!

* * *

Eta azkenik, Erromako alde haietan euskaldunik baldin badago entzuteko eta ihardesteko nor denik eta, hari berari eginen diogu iragan hilabeteko *La Croix* kazetan Pirineo Atlantiketako fededun ezezagun batek egiten zuen galde hura bera, ea, noiz ote Erromako Elizak uko eginen dion Vatikanoko Estatuaeren egitura eta lotura zaharkituari. Egoki ahal baita eta zuzen, Jainkoaren Herriak izan dezan ez estatu arteko estatutxo baten itxura, baina bai estatu guztien azpitik edo gainetik elkartzen dituen herri desberdinen antza.